

Філософія права

УДК 340:12

Кучеренко Наталія Василівна

аспірант

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Кучеренко Наталья Васильевна

аспирант

Хмельницкого университета управления и права имени Леонида Юзькова

Kucherenko Natalya

Graduate Student of the

Khmelnytsky University Management and Law named after Leonid Yuzkov

**СВІТОГЛЯДНІ ОСНОВИ ГЕНЕЗИСУ ВИЩОЇ
УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ
МИРОВОЗРЕНЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ГЕНЕЗИСА ВЫСШЕГО
УНИВЕРСИТЕТСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ
WORLDVIEW PRINCIPLES OF THE GENESIS OF HIGHER
UNIVERSITY EDUCATION IN UKRAINE**

***Анотація.** У статті комплексно проаналізовано процес становлення вищої університетської освіти в Україні у XX столітті. Особливу увагу звернено на розвиток гуманітарної університетської освіти, що заклала основу вітчизняної вищої освіти й слугувала джерелом провідних ідей упродовж кількох століть її розвитку. Визначено мету вищої освіти у контексті реалізації таких взаємопов'язаних аспектів: суспільство знань і освіти; зв'язок підприємництва, вищої освіти та суспільного розвитку; зберігаючи його фундаментальну культурну місію як інтернаціонального інтелектуального форуму з етичною компонентою відносин між соціальними партнерами.*

Визначено підхід до генези вищої освіти в Україні, використовуючи цивілізаційний підхід з поділом основних етапів генезису вищої освіти в Україні на: перший етап (XVI–XVII ст.); другий (XVIII–XIX ст.); третій (початок XX ст. – 1918 рр.); четвертий (1919–1990 рр.); п'ятий (1991–2010 рр.). Звичайно, що й запропонована авторська періодизація не відображає усіх аспектів досліджуваної проблеми, однак вона дає змогу охарактеризувати генезис основних етапів вищої освіти в Україні найбільш повніше. У подальшому, при аналізі генезису основних етапів розвитку вищої освіти в Україні, послуговуватимемося цією періодизацією. Загалом, усі п'ять періодів охоплюють час від появи Острозької слов'яно-греко-латинської академії у 1576 р. – до входження національної системи вищих навчальних закладів до Болонського процесу в 2010 р. На нашу думку, доволі важливим є не лише виокремлення зазначених періодів, але й їх якісна і кількісна характеристика, яка дає змогу прослідкувати не лише власне їх появу, але й вплив на подальший поступ вищої освіти в Україні.

Наголошено, що 90-ті рр. XX ст. характеризувалося такими фундаментальними позиціями, як інтелектуальний і моральний розвиток еліти; уніфікація викладання, наукових досліджень і знань; міжнародний обмін науковими знаннями тощо. Університет, як місце передачі й поширення знань, пошуку істини й формування наукового пізнання 90-х рр. XX ст. починає трансформуватися в університет як простір для бізнесу та підприємництва (інтегрований університет, який поєднує науково-дослідницьку й інноваційно-підприємницьку діяльність).

Місію вищої освіти визначено у контексті реалізації таких взаємопов'язаних аспектів: суспільство знань і освіти; зв'язок підприємництва, вищої освіти та суспільного розвитку; зберігаючи його фундаментальну культурну місію як інтернаціонального

інтелектуального форуму з етичною компонентою відносин між соціальними партнерами. Університетська вища освіта XXI ст. покликана зберігати культурне надбання в умовах глобалізації та транснаціоналізації, не перетворюючи університети на транснаціональні корпорації.

Наголошено, що основні етапи генезису вищої освіти в Україні свідчать про те, що цілісно й системно цей процес відбувається упродовж другої половини XVI – початку XXI ст., позаяк вища освіта є пріоритетним і надважливим завданням стратегічного поступу, який забезпечує підготовку висококваліфікованих фахівців у різних сферах суспільно-політичного, національно-культурного і соціально-економічного життя суспільства.

Ключові слова: університетська освіта, вища освіта, освітня галузь, університет, Львівський університет, Київський університет.

Аннотація. В статті комплексно проаналізовано процес становлення вищого університетського образования в Україні в XX столітті. Особливу увагу приділено розвитку гуманітарного університетського образования, заклади якого становили основу національного образования і служили джерелом провідних ідей на протязі кількох століть її розвитку. Визначено мету вищого образования в контексті реалізації таких взаємопов'язаних аспектів: суспільство знань і образования; зв'язок підприємництва, вищого образования і суспільного розвитку; збереження його фундаментальної культурної місії як міжнародного інтелектуального форуму з моральною компонентою відносин між соціальними партнерами.

Визначено підхід до генезису вищого образования в Україні, використовуючи цивілізаційний підхід з розподілом основних етапів генезису вищого образования в Україні на: перший етап (XVI-XVII ст.)

второй (XVIII-XIX вв.) третий (начало XX в. - 1918) четвертый (1919-1990 гг.) пятый (1991-2010 гг.). Конечно, и предложена авторская периодизация не отражает всех аспектов исследуемой проблемы, однако она позволяет охарактеризовать генезис основных этапов высшего образования в Украине наиболее полно. В дальнейшем, при анализе генезиса основных этапов развития высшего образования в Украине, будем пользоваться этой периодизацией. В общем, все пять периодов охватывают время от появления Острожской славяно-греко-латинской академии в 1576 - до вхождения национальной системы высших учебных заведений к Болонскому процессу в 2010г. По нашему мнению, довольно важно не только выделение указанных периодов, но и их качественная и количественная характеристика, позволяющая проследить не только собственно их появление, но и влияние на дальнейшее продвижение высшего образования в Украине.

Отмечено, что 90-е гг. XX в. характеризовалось следующими фундаментальными позициями, как интеллектуальное и нравственное развитие элиты; унификация преподавания, научных исследований и знаний; международный обмен научными знаниями и тому подобное. Университет, как место передачи и распространения знаний, поиска и формирования научного познания 90-х гг. XX в. начинает трансформироваться в университет как пространство для бизнеса и предпринимательства (интегрированный университет, объединяющий научно-исследовательскую и инновационно-предпринимательской деятельности).

Миссия высшего образования определены в контексте реализации таких взаимосвязанных аспектов: общество знаний и образования; связь предпринимательству, высшего образования и общественного развития; сохраняя его фундаментальную культурную миссию как международного

интеллектуального форума с нравственной компонентой отношений между социальными партнерами. Университетская высшее образование XXI века. призвана сохранять культурное достояние в условиях глобализации и транснационализации, не превращая университеты в транснациональные корпорации.

Отмечено, что основные этапы генезиса высшего образования в Украине свидетельствуют о том, что целостно и системно этот процесс в течение второй половины XVI - начала XXI в., Поскольку высшее образование является приоритетным и самым важным задачам стратегического развития, который обеспечивает подготовку высококвалифицированных специалистов в различных сферах общественно-политической, национально-культурного и социально-экономической жизни общества.

Ключевые слова: университетское образование, высшее образование, образовательная отрасль, университет, Львовский университет, Киевский университет.

Summary. The article comprehensively analyzes the process of the formation of higher university education in Ukraine in the twentieth century. Particular attention is paid to the development of humanitarian university education, which laid the foundation for national education and has served as a source of leading ideas for several centuries of its development. The goal of higher education is defined in the context of the implementation of such interrelated aspects: knowledge and education society; the relationship of entrepreneurship, higher education and social development; preserving its fundamental cultural mission as an international intellectual forum with a moral component of relations between social partners.

The approach to the genesis of higher education in Ukraine is determined using a civilizational approach with the division of the main stages of the

genesis of higher education in Ukraine into: the first stage (XVI-XVII centuries) second (XVIII-XIX centuries) third (beginning of the XX century - 1918) fourth (1919-1990) fifth (1991-2010). Of course, the author's periodization is also proposed that does not reflect all aspects of the problem under study, but it allows us to characterize the genesis of the main stages of higher education in Ukraine most fully. In the future, when analyzing the genesis of the main stages of the development of higher education in Ukraine, we will use this periodization. In general, all five periods cover the time from the appearance of the Ostrog Slavic-Greek-Latin Academy in 1576 to the entry of the national system of higher education institutions to the Bologna process in 2010. In our opinion, it is quite important not only the allocation of these periods, but also their qualitative and quantitative characteristics, which allows us to trace not only their appearance, but also the impact on the further promotion of higher education in Ukraine.

It is noted that the 90s. XX century characterized by the following fundamental positions, as the intellectual and moral development of the elite; unification of teaching, research and knowledge; international exchange of scientific knowledge and the like. University, as a place of transfer and dissemination of knowledge, search and formation of scientific knowledge of the 90s. XX century begins to transform into a university as a space for business and entrepreneurship (an integrated university combining research and innovation and entrepreneurial activity).

The mission of higher education is defined in the context of the implementation of such interrelated aspects: knowledge and education society; the relationship of entrepreneurship, higher education and social development; preserving its fundamental cultural mission as an international intellectual forum with a moral component of relations between social partners. University Higher Education of the 21st Century. designed to preserve cultural heritage in

the context of globalization and transnationalization, without turning universities into transnational corporations.

It is noted that the main stages of the genesis of higher education in Ukraine indicate that this process is holistic and systematic during the second half of the 16th - beginning of the 21st centuries, since higher education is a priority and the most important task of strategic development, which ensures the training of highly qualified specialists in various areas of socio-political, national-cultural and socio-economic life of society.

Key words: *university education, Higher Education, educational branch, university; Lviv University, Kiev University.*

Постановка проблеми. Основна проблематика задекларованого дослідження присвячена аналізу основних етапів генезису української вищої освіти, виникнення і становлення якого нерозривно взаємопов'язано з суспільно-історичним процесом, подіями і фактами минулого. Насправді виникнення й становлення вищої університетської освіти в Україні, як суспільно-історичний процес, тісно пов'язане з подіями історичного розвитку держави і співвідноситься з процесом становлення університетської освіти в інших країнах світу. На особливу увагу заслуговує становлення й розвиток гуманітарної університетської освіти, що заклала основу вітчизняної вищої освіти й слугувала джерелом провідних ідей упродовж кількох століть її розвитку[1, с. 25].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд наукових праць з проблем розвитку галузі вищої освіти в Україні свідчить, що і вітчизняні вчені все більше починають приділяти увагу дослідженню даної проблематики. Важливе значення для дослідження проблеми мають праці відомих зарубіжних та вітчизняних учених Терентьєва Н. О., Сандугея В. В., Кураєва А., Передерія І., Кривчика Г., Гудими Ю., Масальського В.,

Туркота Т., Сірополка С., Кугай К. та інших.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) полягає в аналізі процесу становлення вищої університетської освіти в Україні у XX столітті.

Виклад основного матеріалу. На думку Л. Буніної, кожен народ у своєму історичному розвитку створював і акумулював свій головний капітал – морально-духовні цінності як основу формування культури. Але культура того чи іншого народу постає й розвивається як частина загальнолюдської культури. Усе, що було напрацьовано людством до XX століття, було певною базою для створення нової системи вищої освіти. Знання її історії дозволить більш глибоко проаналізувати перебіг процесів, що відбувалися під час її розвитку, і відібрати те найцінніше, що дозволить надалі розвивати сучасну систему освіти в Україні [2].

Доречно зауважити, що генезис вищої освіти охоплює другу половину XVI – початок XXI ст., тобто час – від зародження перших вищих українських шкіл, які діяли у Речі Посполитій – до сучасних університетів європейського типу в Україні.

Зазначимо, що, з одного боку, генеза вищої освіти в Україні характеризується тим, що вона у своєму розвитку пройшла декілька етапів, виокремлення яких, як вже наголошувалося, є доволі умовними і суб'єктивним явищем. Тим не менше, деякі дослідники на сьогодні виділяють сім етапів: перший – заснування Греко-слов'янської академії у м. Острог; другий – створення Києво-Могилянської академії; третій – виникнення університетів на українських територіях, що перебувала у складі Російської та Австро-Угорській імперій; четвертий – формування наприкінці XIX ст. технічних, медичних, педагогічних та інших спеціалізованих вищих навчальних закладів; п'ятий – час створення нових типів вищих закладів освіти (1917–1941 рр.); шостий – розвиток вищої

освіти у повоєнний період – до проголошення незалежності України; сьомий – сучасне становлення вищої освіти, приєднання України до Болонського процесу, інтеграція української системи вищої освіти у загальноєвропейську[3, с. 93–97].

Пропонуємо періодизацію, подану І. Міщинською. Автор виділяє п'ять основних етапів становлення та розвитку університетської освіти в Україні: перший – зародження й становлення університетської освіти (XVII–XVIII ст.); другий – перетворення університетів на освітні центри (з 1803р.); третій – становлення університетської освіти в Україні після 1917 р.; четвертий – становлення університетської освіти в Україні після Другої світової війни; п'ятий – оновлення університетської освіти після 1991 р. в самостійній державі[4, с. 41–47].

Дещо погоджуючись із вказаними періодизаціями, пропонуємо власний підхід до її виокремлення, використовуючи цивілізаційний підхід з поділом основних етапів генезису вищої освіти в Україні на: перший етап (XVI–XVII ст.); другий (XVIII–XIX ст.); третій (початок XX ст. – 1918 рр.); четвертий (1919–1990 рр.); п'ятий (1991–2010 рр.). Звичайно, що й запропонована авторська періодизація не відображає усіх аспектів досліджуваної проблеми, однак вона дає змогу охарактеризувати генезис основних етапів вищої освіти в Україні найбільш повніше. У подальшому, при аналізі генезису основних етапів розвитку вищої освіти в Україні, послуговуватимемося цією періодизацією. Загалом, усі п'ять періодів охоплюють час від появи Острозької слов'яно-греко-латинської академії у 1576 р. – до входження національної системи вищих навчальних закладів до Болонського процесу в 2010 р. На нашу думку, доволі важливим є не лише виокремлення зазначених періодів, але й їх якісна і кількісна характеристика, яка дає змогу прослідкувати не лише власне їх появу, але й вплив на подальший поступ вищої освіти в Україні.

Завершення промислового перевороту і переходу до індустріального суспільства потребували суттєвого підвищення рівня освіченості населення, розширення підготовки фахівців зі спеціальною освітою. Вважаємо, що індустріальна фаза розвитку людської цивілізації, яка збіглася з переходом до абсолютистських монархій, по-перше, сприяла утвердженню розуміння значення освіти як потужного чинника зростання могутності держави; по-друге, розвиток індустріального суспільства і пов'язані з цим активізація товарно-грошових відносин, зростання торгівлі й промисловості, формування розгалуженого державно-адміністративного апарату абсолютистських монархій породжували необхідність суттєвих коректив державної освітньої політики й обумовлювали посилення уваги держави до розвитку всіх ланок освіти з метою забезпечення потреб індустріального суспільства з підготовки освічених людей у розширених обсягах, наданні їм спеціальної освіти. Застаріла модель школи, тісно пов'язана з Церквою, уже не відповідала вимогам часу, і Церква поступово втрачала монополію на організацію освіти. Здійснюються освітні реформи, під час яких відбувається секуляризація освітньої справи і створюються загальнодержавні системи освіти на світських засадах [5].

Початок ХХ ст. – 1918 р. характеризується, з одного боку, намаганнями українців Східної Галичини заснувати власне національний вуз, який би в умовах полонізації сприяв становленню вищої освіти серед українства, з іншого боку, зважаючи на події національно-визвольних змагань, Українська Центральна Рада, Гетьманат П. Скоропадського і Директорія, здійснювали спроби започаткування української вищої освіти. Особливості розвитку вищої освіти в окреслений період були такими: по-перше, новий етап у розвитку вищої освіти розпочався після Лютневої революції 1917 р. в Росії, яка стала поштовхом до Української революції. Згідно з новим планом розвитку народної освіти в Україні, влада ставила

перед собою такі основні завдання: українізація освіти, забезпечення усім народам України вільного розвитку освіти; широка децентралізація управління освітою; по-друге, зміна принципів організації діяльності усієї системи вищої освіти була закономірною, тому що каталізатором її розвитку стала відповідна законотворча діяльність повноважних органів, зміна засад, а також налагодження організаційно-розпорядчої роботи. Як наслідок, стосунки між учасниками навчального процесу в цей період були значно демократизовані й еволюціонували у бік суб'єкт-суб'єктних, академічний підхід у навчанні змінився на професійно-педагогічний; по-третє, реформування вищої освіти розпочалося з відкриття українських кафедр у вищих навчальних закладах на усій території України. Окрім того, влада зайнялася створенням нових навчальних закладів, вищих академічних установ, українізацією освіти. Перетворення, зазвичай, ґрунтувалося на європейських зразках, але включало до себе досить багато елементів вищої освіти Російської імперії, по-четверте, програма націоналізації університетської освіти, завдяки якій формувалися не лише наукові кадри, а ще й педагоги з потужною класичною теоретичною підготовкою виокремилася як пріоритетна.

Проте це були лише окремі спроби націоналізувати університетську освіту, тому що деякі виші відмовилися від українізації викладання і для цього з'явилися законні підстави, позаяк у липні 1917 р. Тимчасовий уряд прийняв закон про автономію вищих шкіл, що дало можливість професорським колегіям вважати себе незалежними; по-п'яте, у зв'язку з українізацією освіти в усіх університетах, на історико-філологічних факультетах, створювалися українознавчі кафедри, обов'язковою була кафедра історії України, проте цей процес відбувався дуже повільно, передусім тому, що професорсько-викладацький склад не був готовий до проведення освітніх реформ.

З 18 листопада 1918 р. спеціальним розпорядженням оголошено, що Львівський університет бере під свою опіку Польща, присвоївши йому ім'я польського короля Яна Казимира. Мовою викладання у навчальному закладі була виключно тільки польська, лише на теологічному факультеті окремі дисципліни читалися латинською мовою. Кафедри з українською мовою викладання були закриті. Упродовж двох-трьох років звільнено з роботи усіх професорів і доцентів української національності, українській молоді обмежено доступ до навчання в університеті. Лише в 1933 р. право викладання отримав доцент І. Свенціцький. За кількістю студентів Львівський університет був одним з найбільших у Польщі[1, с. 28].

У 1918 р. університети Київський (св. Володимира), Харківський і Одеський стали державними університетами. У цьому ж році відкрився університет у Катеринославі (Дніпропетровськ), Таврійський (у Симферополі). Велася підготовча робота з відкриття університетів у Полтаві, Чернігові й Ніжині. Відкрилися і почали діяти Київський український народний університет, Педагогічна академія у Києві, Український університет у Кам'янець-Подільському. Для того, щоб залучити молодь до навчання у вищих навчальних закладах, у ряді міст, зокрема у Києві, Харкові, Катеринославі створено підготовчі курси та робітничі факультети (робітфаки). На них покладалося завдання підготувати молодь до сприйняття інститутських курсів [6]. Вважаємо, що системні перетворення, розпочаті урядом Центральної Ради, заклали підвалини глибоких змін в організації та діяльності вищих навчальних закладів і українізації змісту освіти. Перетворення були продиктовані гострою потребою якнайшвидшої підготовки національно свідомої інтелігенції. Проте несприятлива економічна кон'юнктура й політична нестабільність березня 1917 – листопада 1919 рр. негативно позначилася на сфері вищої освіти.

Четвертий період (1919–1990 рр.) – становлення і розвиток радянської системи вищої освіти, яка суттєво відрізнялася від європейських аналогів як в частині організаційної структури, так і за своєю місією. Зарегульованість освітнього і наукового процесу, обережність у проведенні аудиторних занять, жорстке слідування партійній ідеології суперечили західноєвропейським принципам свободи слова та університетської автономії. Інституційна одноманітність, модель адміністрування зверху-вниз та принцип єдиноначальства визначаються невід’ємними атрибутами радянської вищої школи [7].

Відсутність або незначна численність кваліфікованих робітників з вищою технічною освітою призвела до того, що влада постановила створити вузи які б інтегрували науку і виробництво. На початок 1920-х рр. в Україні з’явилися вищі навчальні заклади нового типу – інститути народної освіти, які готували фахівців з професійної освіти та виховання. Вони відкрилися у Києві, Харкові, Одесі, Полтаві, Миколаєві, Херсоні та інших містах. Також була відкрита Академія теоретичних знань, яка включала в себе Інститут громадських наук та Інститут фізико-математичних наук. Також був відкритий Інститут професійної освіти і фізико-хімічно-математичний Інститут [8, с. 79].

До вищих навчальних закладів у 1920-ті рр. належали інститути різних профілів: індустріально-технічні, сільськогосподарські, соціально-економічні, педагогічні, медичні, художні. З різних причин (відсутність коштів, воєнно-комуністичний стиль управління вищою освітою, наявність більшовицької ідеології, призвели до того, що вузи вважалися «розсадником буржуазної ідеології») Народний комісаріат України у 1920 р. ліквідував університети у Києві, Харкові, Катеринославі та Симферополі. На базі цих університетів організував різні інститути та тимчасові вищі педагогічні курси. Однак тимчасові педагогічні курси

виявилися нежиттєздатними, відірваними від життя і не викликали підтримки ні у викладачів, ні у студентів. Тим не менше, організація різних експериментальних курсів, інститутів та інших форм вищої освіти продовжувалося до 1933 р. [6].

Значною подією у розвитку системи вищої освіти стало відновлення університетів в Україні у 1932 р. Це стосувалося університетів у Києві, Харкові, Одесі і чотирьох у Дніпропетровську [6]. Загалом, упродовж 1919–1920 рр. в УСРР створено 35 вищих навчальних закладів [9].

Вища освіта стала масовою й доступною для усіх громадян в Україні. Значно зросла кількість вищих навчальних закладів у країні. Так, якщо до 1917 р. їх було 29, то у 1938 р. їх було вже 129. Якщо раніше центрами вищої освіти були тільки Катеринослав, Київ, Одеса, Харків, то у 1930 р. такими центрами стали 28 міст республіки [10, с. 12]. «Доступність» радянської вищої освіти мала на меті забезпечити політизацію академічного співтовариства. На різних етапах радянської академічної історії ця тенденція призводила до невдалих результатів, таких, як переслідування окремих дисциплін. Наприклад генетики чи кібернетики, заборона соціології чи інші сумнозвісні репресії [7].

Однак така значна кількість вузів свідчила про намагання радянської влади через систему вищої освіти сприяти поширенню більшовицької пропаганди у комуністичному вихованні студентської молоді. Процес формування радянської системи вищої освіти виявився доволі затяжним та складним. За часи її розвитку складалося так, що університети підпорядковувалися бажанням політичної верхівки, а не населення. Саме поняття університетської освіти не знаходило свого широкого застосування в академічній практиці і дуже швидко було замінено системою професійно-технічної підготовки. Радянська освіта була

надзвичайно складною за своєю структурою, повністю підпорядковуючись ідеології комуністичної партії та інтересам політичної верхівки [7].

Радянська вища освіта мала на меті не підвищити загальний рівень розвитку суспільства, пропонуючи населенню якісне навчання у вищих навчальних закладах, а підготувати професійні кадри, які забезпечили б потреби держави в усіх сферах господарського життя. Для цього використовувалися не лише людські, а й значні матеріальні ресурси [7].

Німецько-радянська війна та німецька окупація на декілька років зупинили розвиток вищої освіти в Україні. Усі вузи були евакуйовані у східні райони СРСР і тільки у кінці 1943 р. почали повертатися в рідні міста. У повоєнний період Україна потребувала багато фахівців з вищою освітою задля встановлення зруйнованого народного господарства. Однак відсутність коштів і фінансування загалом призвело до того, що у 1946 р. прийнято постанову про розвиток заочної освіти для молоді, яка бажала здобути спеціальність без відриву від виробництва. Завдяки цій постанові у 76 вузах республіки почали діяти заочні відділення. Слід сказати, що якість заочної форми навчання істотно поступалася стаціонарній форми, але в ті роки головним було ліквідувати дефіцит кадрів з вищою освітою. Брак коштів, фінансування були причиною того, що перед вузами стала істотна потреба до укрупнення спеціальностей, розширенню профілю фахівців. Усе це спричинило скорочення вузів в Україні: з 1950 до 1960 рр. кількість вузів зменшилася до 135 (за даними інших джерел – до 160). Але за цей же час збільшилася кількість студентів майже удвічі: з 201,5 тис. до 417,7 тис. Більшість вузів були наближені до виробництва. У той же час відкривалися нові навчальні заклади [6].

У другій половині 80-х рр. XX ст. на території України функціонувало 148 вищих навчальних закладів, де навчалось близько 900 тис. студентів. Населення України все більш цінувало вищу освіту і ця тенденція

продовжувалася, про що говорять такі цифри: упродовж 1979–1989 рр. кількість осіб з вищою освітою зросла з 2,766 млн осіб – до 4,194 млн осіб [11].

Радянська вища освіта виділялася з-поміж інших, а за своїми рисами та організаційними принципами була особливою: їй не вистачало академічних свобод, науковці не могли вільно проводити свої дослідження. Традиційні моральні цінності відходили на другий план. В першу чергу увага приділялася забезпеченню потреб держави у професійних кадрах. Вища освіта відображала амбіції партійного керівництва та внутрішню специфіку партійно-політичного будівництва [7].

У радянський період основні засади освітньої політики визначалися переходом від поліцентризму – до повної державної монополії у сфері освіти всіх рівнів. Це обумовлювалося тим, що освіта розглядалася як «провідник ідейного, організаційного та виховного впливу партії», засіб виховання нової людини і формування спеціаліста нового типу, потужний чинник прискорення економічного розвитку країни [5].

П'ятий етап (1991–2010 рр.) розвитку вищої освіти в Україні розпочався після проголошення її незалежності. У цей період в країні відроджуються і впроваджуються кращі надбання та досвід систем радянської вищої освіти та країн Європи. За останні роки в Україні прийнято низку документів, спрямованих на подальший розвиток системи вищої освіти. Це Державна національна програма «Освіта. Україна XXI століття» (1992 р.), Закон України «Про освіту» (1993 р.), Закон України «Про вищу школу» (2002 р.), новий Закон України «Про вищу освіту» (2014 р.) та ін.

Важливим було приєднання України у 2005 р. до Болонського процесу, що призвело до інтеграції української системи вищої освіти у

загальноєвропейську. Повністю цей процес мав завершитися до 2010 р. Однак цього у повній мірі не сталося: на низькому рівні мобільність студентів і викладачів; на недостатньому рівні знаходиться автономія вузів; відбулося зменшення кількості аудиторних годин і збільшення їх кількості на самостійне опрацювання матеріалу(що часто перетворюється на імітацію самостійної роботи, неминуче впливає на якість знань студентів і поступового зниження конкурентоспроможності вітчизняної освіти) [12, с. 55–58].

Сучасні соціально-економічні тенденції викликають необхідність осмислення та аналізу особливостей суспільно-економічного стану України, розробки стратегії розвитку країни з урахуванням того факту, що освіта є одним із видів економічної діяльності. Інтенсивний розвиток ринкових відносин та процеси світової глобалізації, як багатогранні цивілізаційні явища, визначають розвиток університетської освіти, яка поєднує науково-дослідницьку й інноваційно-підприємницьку діяльність (наука+освіта+інновації+промисловість+уряд) й потребує дослідження та прогнозування не на рівні окремих явищ чи фактів, а тенденцій, як узагальнених векторних характеристик, притаманних не лише конкретній країні або її освітній ланці, а має поширення та прояви континентального та трансконтинентального характеру[13, с. 1].

90-ті рр. XX ст. характеризувалося такими фундаментальними позиціями, як інтелектуальний і моральний розвиток еліти; уніфікація викладання, наукових досліджень і знань; міжнародний обмін науковими знаннями тощо. Університет, як місце передачі й поширення знань, пошуку істини й формування наукового пізнання 90-х рр. XX ст. починає трансформуватися в університет як простір для бізнесу та підприємництва (інтегрований університет, який поєднує науково-дослідницьку й інноваційно-підприємницьку діяльність).

Місію вищої освіти визначають у контексті реалізації таких взаємопов'язаних аспектів: суспільство знань і освіти; зв'язок підприємництва, вищої освіти та суспільного розвитку; зберігаючи його фундаментальну культурну місію як інтернаціонального інтелектуального форуму з етичною компонентою відносин між соціальними партнерами. Університетська вища освіта XXI ст. покликана зберігати культурне надбання в умовах глобалізації та транснаціоналізації, не перетворюючи університети на транснаціональні корпорації.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Основні етапи генезису вищої освіти в Україні свідчать про те, що цілісно й системно цей процес відбувається упродовж другої половини XVI – початку XXI ст., позаяк вища освіта є пріоритетним і надважливим завданням стратегічного поступу, який забезпечує підготовку висококваліфікованих фахівців у різних сферах суспільно-політичного, національно-культурного і соціально-економічного життя суспільства.

Література

1. Кугай К. Б. Становлення класичної університетської освіти в Західній Україні (XVII–XIX ст.). Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2017. № 13. С. 24–29.
2. Буніна Л. М. Історія вищої освіти в Україні. Науковий вісник Донбасу. 2013. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_3_2.
3. Король А. Вища освіта в Україні: етапи розвитку. Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. Лютий, 2016. № 1(52). С. 93–97.
4. Міщинська І. В. Особливості розвитку університетської освіти в Україні. Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія. 2013. Вип. 9(4). С. 41–47.

5. Прокопенко Л. Державна освітня політика: історико-теоретичний аспект. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02\(2\)/Prokopenko.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02(2)/Prokopenko.pdf).
6. Історія вищої освіти України. URL: <http://bukvar.su/istorija/>.
7. Кураєв А. Радянська вища освіта як альтернативний конструкт західній університетській парадигмі. URL: <http://www.edutrends.info/soviet-higher-ed/>.
8. Розовик Д. І. Культурне будівництво в Україні у 1917–1920 роках. К. : Аквилон-Плюс, 2011. 544 с.
9. Туркот Т. І. Зародження і розвиток вищої школи в Україні. Педагогіка вищої школи. URL: <http://wesudents.com.ua/glavy/50446-zarodjennea-rozvitok-vischo-shkoli-v-ukran.html>.
10. Кривчик Г. Г. Вища школа і Болонський процес: Конспект лекцій. Дніпропетровськ: ПДАБА, ДРІДУ, 2008. 34 с.
11. Україна у 1945–1991 рр. URL: http://supermif.com/Ukraine_novitnja/26_istoria_ukraini.html.
12. Сандугей В. В. Освіта як фактор конкурентоспроможності вітчизняної робочої сили з позиції глобалізаційної перспективи. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18. Економіка і право : зб. наук. праць. Вип. 25. К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. С. 55–63.
13. Терентьєва Н. О. Тенденції розвитку університетської освіти в Україні (друга половина XX – початок XXI століття): автореф. докт. пед. наук 13.00.01 загальна педагогіка та історія педагогіки / Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля МОН України. Сєверодонецьк, 2016. 40 с.

References

1. Kuhay K. B. Stanovyshe klasychnoyi universytet-s'koyi osvity v Zakhidniy Ukraini (XVII – XIX st.) // Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. 2017. № 13. S. 24–29.
2. Bunina L. M. Istoriya vyshchoyi osvity v Ukraini // Naukovyy visnyk Donbasu. 2013. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_3_2.
3. Korol' A. Vyshcha osvita v Ukraini: etapi rozvytku // Naukovyy visnyk MNU imeni V. O. Sukhomlins'koho. Pedahohichni nauky. Lyutyy, 2016. № 1 (52). S. 93–97.
4. Mishchyns'ka I. V. Spetsial'nist' rozvytku universytet-s'koyi osvity v Ukraini // Problema suchasnoyi pedahohichnoyi osvity. Pedahohika i psykholohiya. 2013. Vyp. 9 (4). S. 41–47.
5. Prokopenko L. Derzhavna bezpeka polityka: istoryko-teoretychnyy aspekt. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02\(2\)/Prokopenko.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02(2)/Prokopenko.pdf).
6. Istoriya vyshchoyi osvity Ukrainy. URL: <http://bukvar.su/istorija/>.
7. Kurayev A. Radians'ka vyshcha osvita yak al'ternatyvnyy proekt zakhidnoho universytet-s'koho paradyhmi. URL: <http://www.edutrends.info/soviet-higher-ed/>.
8. Rozovyk D. I. Kul'turne budivnytstvo v Ukraini u 1917–1920 rokakh. K.: Akvylon-Plyus, 2011. 544 s.
9. Turkot T. I. Zarodzhennya i vykorystannya vyshchoyi shkoly v Ukraini // Pedahohika vyshchoyi shkoly. URL: <http://wesudents.com.ua/glavy/50446-zarodjennea-rozvitok-vischo-shkoli-v-ukran.html>.
10. Kryvchyk H. H. Vyshcha shkola i Bolons'kyi protses: Konspekt lektsiy. Dnipropetrovs'k: PDABA, DRIDU, 2008. 34 s.

11. Ukrayina u 1945–1991 rr. URL: http://supermif.com/Ukraina_novitnja/26istoria_ukraini.html.
12. Sanduhey V. V. Osvita yak faktor konkurentospromozhnosti vitchyznyanoyi robochoyi syly z pozytsiy hlobalizatsiyi perspektyvy // Naukovyy zhurnal NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriya 18. Ekonomika i pravo: zb. nauk. prats'. Vyp. 25. K. : Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova, 2014. S. 55–63.
13. Terent'yeva N. O. Tendentsiya rozvytku universytet-s'koyi osvity v Ukraini (druha polovyna KHKH - pochatok KHKHI stolittya): avtoref. dokt. ped. nauka 13.00.01 zahal'na pedahohika ta istoriya pedahohiky / Skhidnoukrayins'kyy natsional'nyy universytet imeni Volodymyra Dalya MON Ukrainy. Syevyerodonets'k, 2016. 40 s.